	O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son farmoni. 2017-yil.
3.	O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-aprelda imzolangan “Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi PF-5024-son farmoni. www.lex.uz
4.	Avazov SH.M. Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi.–T.: ILMZIYO, 2013.
5.	Gafurova L.A., Abdraxmanov T.A., Jabborov Z.A., Saidova M.E. Tuproqlar degradatsiyasi. O‘quv qo‘llanma. 2012.
6.	Artiqov A. Sanoat iqtisodiyoti. Darslik. – T., 2012 y.
7.	Fan dasturi Kattaqo‘rg‘on davlat pedagogika instituti Kengashning 2025-yil 28-avgustdagi 1-son bayonnomasi bilan ma’qullangan.

Dastur mualliflari:	O.N.Xaitov
E-mail:	oxunjonxaitov1995@gmail.com
Tashkilot:	Kattaqo‘rg‘on davlat pedagogika instituti, Aniq va tabiiy fanlar fakulteti, Raqamli texnologiyalar va iqtisodiyot kafedrasi

O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor: **dots. S.M.Elmonov**

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti dekani: **dots S.X.Rajabov**

Raqamli texnologiyalar va iqtisodiyot kafedrasi mudiri: **dots.Sh.K.Daliyev**

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI

KATTAQO‘RG‘ON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

Ro‘yxatga olindi
№ BD-60310100-.1.18
2025 yil “10” 09

“TASDIQLAYMAN”
Kattaqo‘rg‘on davlat pedagogika instituti rektori
Sh.R.Urakov
2025-yil “10” 09

ATROF – MUHIT IQTISODIYOTI VA IQLIM O‘ZGARISHI FAN DASTURI

Bilim sohasi:	400 000	- Biznesni boshqarish va Huquq
Ta’lim sohasi:	410 000	- Biznes va Boshqaruv
Ta’lim yo‘nalishlari:	60310100	- Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo‘yicha) *Kvalifikatsiya; Iqtisodchi*

Kattaqo‘rg‘on-2025

Fan/modul kodi	O‘quv yili	Semestr	ECTS – Kreditlar
AIIO‘1505	2026-2027	5	5

Fan/modul turi	Ta’lim tili	Haftadagi dars soatlari
Majburiy	O‘zbek	4

1.	Fan nomi	Semestr	Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)	Mustaqil ta’lim (soat)	Jami (soat)
	Atrof – muhit iqtisodiyoti va iqlim o‘zgarishi	5	60	90	150

2. **I. Fanning mazmuni**

Fanni o‘qitishdan maqsad – Inson paydo bo‘libdiki, doimiy ravishda tabiat bilan uyg‘un holda munosabatga kirishib kelmoqda. Biroq hozirgi kunga kelib, yer yuzida insoniyatning asrlar osha ko‘payib kelayotganligi tabiatga bo‘lgan munosabatni tubdan o‘zgartirib yubordi. Shu jihatdan bugungi kunda kelajak avlodni tarbiyalashda ekologik ta’lim-tarbiyani kuchaytirish, atrof-muhitga bo‘lgan munosabatini yaxshilash, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish orqali tabiatga keltirilayotgan zararning oldini olish.

Fanning asosiy vazifalari - talabalarda ekologigik muammolar keskinlashuvini bartaraf etishning samarali yechimlarini topish o‘z yechimini kutayotgan asosiy vazifalardan hisoblanadi yo’nalishlarini o’rgatishdan iborat.

TOP-300 talik ro‘yxatga kiruvchi xorijiy OTT tajribasiga muvofiqligi:
Ushbu o‘quv fan dasturi Oli ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 29-martdagi 87-son "Oliy ta’limning me’yoriy-uslubiy hujjatlarini ishlab chiqish jarayonini takomillashtirish to‘g‘risida"gi buyrug‘iga asosan xalqaro tan olingan reytinglarda birinchi TOP-300 talik ro‘yxatga kiruvchi Stanford university (Rating-6) tajribasiga muvofiq takomillashtirildi.
https://www.stanford.edu/

II. Asosiy nazariy qism (ma’ruza mashg‘ulotlari)

II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu. Kelajakdagi atrof-muhit muammolari

Iqlim o‘zgarishi va ekologik masalalar. Atrof-muhit muammolari yuzaga kelishida iqtisodiyotning roli. Ekologik iqtisodiyot va atrof-muhit. Populyatsiyalar ekologiyasi. Autekologiya.

2-mavzu. Atrof-muhitni qadrlash

Nima uchun atrof-muhitni qadrlash kerak? . Tanlov tajribalari. Geografik axborot tizimlaridan foydalanish orqali baholash. Biosferaning tarkibi. Ekologik omillarning tarkibi va ahamiyati. Yer sathi harorati. Atmosfera bosimi.

3-mavzu. Resurslarni taqsimlash: vaqt davomiyligi va qazib olish narxi

Resurs taksonomiyasi. Resurslarning bozor taqsimoti. Foydali qazilmalar. Qayta tiklanadigan resurslarni samarali taqsimlash. Foydali qazilmalardan foydalanish jarayonida atrof-muhit muhofazasini ta’minlashning yo‘llari. O‘zbekiston Respublikasi mineral xom ashyo bazasi.

4-mavzu. Biologik resurslar va alohida muhofaza qilinadigan hududlar

Biologik resurslar haqida tushuncha. Bioresurs, produtsent, konsument, redutsent, tabiatda moddalarning biologik aylanishi . Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar (qo‘riqxonalar, tabiiy va milliy bog‘lar, buyurtmaxonalar, tabiiy yodgorliklar).O‘zbekiston Respublikasi o‘simlik resurslari. O‘rmondan foydalanish. Hayvonot resurslari (jumladan, baliq resurslari).

5-mavzu. Inson ekologiyasi

Aholi sonining o‘sishi va atrof-muhit muammolari. Atrof-muhit va demografik siyosat. O‘zbekistonda ekologik qonunchilik va uning samaradorligini oshirish.

6-mavzu. Ifloslanishni boshqarish iqtisodiyoti: umumiy nuqtai-nazar

Ifloslantiruvchi taksonomiya. Atrof-muhit ifloslanishini taqsimlanishi. Ifloslantiruvchi moddalarga nisbatan siyosat. Atrof-muhit ifloslanishini turli kimyoviy moddalardan tozalash usullari.

7-mavzu. Suv: qayta tiklanadigan va zahira qilinadigan manbalar

Suv tanqisligini oldini oluvchi potensial imkoniyatlar. Suvni taqsimlash tizimlari. Suv bo‘yicha islohotlar va huquqiy himoya. Suv resurslarini boshqarish sohasidagi xalqaro tajribalar.

8-mavzu. Yer: joylashishi va undan ko‘p maqsadli foydalanish

Yer ajratish iqtisodiyoti. Yerdan yaroqsiz foydalanish va qayta baholash. Yerlarni himoya qilish vositalari. Yer resurslari bilan ta’minlashning afzalliklari. Tuproq degradatsiyasi.

9-mavzu. Ekotizim tovarlari va xizmatlari: tabiatga tahdid solish

Ekotizim xizmatlarini iqtisodiy tahlil qilish. Tabiatni muhofaza qilishning institutsional mexanizmlari. Ekoturizm. Ekologik tizim. Tabiiy va sun'iy ekotizimlarning o'zaro o'xshashlik jihatlari va farqlari.

10-mavzu. Energiya: qayta tiklanadigan manbaalarga o'tish

Tabiiy gaz: narxlarni nazorat qilish. Neft: Kartel muammolari. Elektroenergiya: chiqib ketadigan manbaalarning o'rni. Qayta tiklanuvchan energetika texnologiyalarini qo'llash.

11-mavzu. Energiya: qayta tiklanadigan manbaalarga o'tish

Dunyoda asosiy energiya manbalari. Qayta tiklaunvchi energiya manbalarining ahamiyati, afzalligi. O'zbekistonda shamol energiyasining yalpi salohiyati.

12-mavzu. Oziq-ovqat xavfsizligi va qishloq xo'jaligini rivojlantirish

Aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash. Oziq-ovqat sifatini nazorat qilish.Oziq-ovqat mahsulotlari chiqindilaridan ikkilamchi mahsulot olish.GMO ga qarshi kurashish muammolari.

13-mavzu. Iqlim o'zgarishi

Iqlim o'zgarishi. Iqlim o'zgarishlari haqida. Iqlim o'zgarishi bo'yicha siyosiy muzokaralar. Global iqlim o'zgarishlari Markaziy Osiyo hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi. Orol bo'yi hududlarining turmush darajasi va daromadlarini oshirish uchun tabiiy, mineral-xom ashyo resurslaridan foydalanish.

14-mavzu. Iqlim o'zgarishi

Global iqlim o'zgarishlari va uning Markaziy Osiyo taraqqiyotiga ta'siri va xavf-xatari. O'zbekiston va unga tutash hududlarda iqlim o'zgarishining oqibatlari. Orolbo'yi hududida yashil hududlarni tashkil qilish qaysi me'yoriy hujjatlar.

15-mavzu. Atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish

Tabiatni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan foydalanishni nazorat qilish.Tabiatdan foydalanishni boshqarishning iqtisodiy uslublari.Tabiatni muhofaza qilish tizimining tashkiliyhuquqiy asoslarini takomillashtirish.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar.

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Kelajakdagi atrof-muhit muammolari
2. Atrof-muhitni qadrlash
3. Resurslarni taqsimlash: vaqt davomiyligi va qazib olish narxi
4. Biologik resurslar va alohida muhofaza qilinadigan hududlar
5. Inson ekologiyasi
6. Ifloslanishni boshqarish iqtisodiyoti: umumiy nuqtai-nazar
7. Suv: qayta tiklanadigan va zahira qilinadigan manbalar
8. Yer: joylashishi va undan ko'p maqsadli foydalanish
9. Ekotizim tovarlari va xizmatlari: tabiatga tahdid solish
10. Energiya: qayta tiklanadigan manbaalarga o'tish
11. Energiya: qayta tiklanadigan manbaalarga o'tish
12. Oziq-ovqat xavfsizligi va qishloq xo'jaligini rivojlantirish
13. Iqlim o'zgarishi
14 Iqlim o'zgarishi
15. Atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

1. Iqlim o'zgarishi va ekologik masalalar
2. Atrof-muhit muammolari yuzaga kelishida iqtisodiyotning roli
3. Ekologik iqtisodiyot va atrof-muhit
4. Geografik axborot tizimlaridan foydalanish orqali baholash
5. Resurs taksonomiyasi
6. Resurslarning bozor taqsimoti
7. Qayta tiklanadigan resurslarni samarali taqsimlash
8. Biologik resurslar haqida tushuncha. Bioresurs, produtsent, konsument,

	redutsent, tabiatda moddalarning biologik aylanishi. 9. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar (qo'riqxonalar, tabiiy va milliy bog'lar, buyurtmaxonalar, tabiiy yodgorliklar) 10. Suv resurslarini boshqarish sohasidagi xalqaro tajribalar 11. Suv tanqisligini oldini oluvchi potensial imkoniyatlar 12. Suvni taqsimlash tizimlari. 13. Suv resurslarini boshqarish sohasidagi xalqaro tajribalar 14. Yer ajratish iqtisodiyoti 15. Yerdan yaroqsiz foydalanish va qayta baholash 16. Ekotizim xizmatlarini iqtisodiy tahlil qilish. 17. Yerlarni himoya qilish vositalari 18. Tabiatni muhofaza qilishning institutsional mexanizmlari 19. Ekoturizm 20. Tabiiy gaz: narxlarni nazorat qilish 21. Qayta tiklanuvchan energetika texnologiyalarini qo'llash 22. Aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash 23. Oziq-ovqat sifatini nazorat qilish 24. Oziq-ovqat mahsulotlari chiqindilaridan ikkilamchi mahsulot olish 25. GMO ga qarshi kurashish muammolari 26. Iqlim o'zgarishlari haqida 27. Iqlim o'zgarishi bo'yicha siyosiy muzokaralar 28. Iqtisodiy yumshatish siyosati 29. Tabiatni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan foydalanishni nazorat qilish 30. Tabiatdan foydalanishni boshqarishning iqtisodiy uslublari
3.	**V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)** Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: • Yoshlarning atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitga salbiy ta'sirning oldini olish muammolarini muvaffaqiyatli hal qilish borasidagi bilimlarni

	o'zlashtirish orqali mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash, • Ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, global iqlim o'zgarishlari va Orol dengizi qurishining qishloq xo'jaligi rivojlanishi hamda aholining hayot faoliyatiga salbiy ta'sirini yumshatish borasidagi kabi nazariy va amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.;
4.	**VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:** • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar, testlar; • elektron va tarqatma materiallar
5.	**VII. Kreditni olish uchun talablar:** Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'liq o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan iqtisodiy qarashlar va fikrlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat ishini topshirish
6.	**Fan/modul uchun mas'ullar**: O.N.Xaitov – KatDPI, "Raqamli texnologiya va iqtisodiyot" kafedrasi dotsenti (PhD).
7.	**Taqrizchilar:** A.Murodov–SamDU; "Tarmoqlar iqtisodiyoti" kafedrasi dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (tashqi) N.Ibragimova– SamDUKF, "Raqamli texnologiya va iqtisodiyot" kafedrasi o'qituvchisi

	Asosiy adabiyotlar
1.	I.Xotamov, M.Sultanov, A.Yadgarov. Atrof - muhit va tabiiy resurslar iqtisodiyoti. «Innovatsion rivojlanish nashriyotmatbaa uyi», 2021. 312 bet.
2.	Jumayev T. Ekologiya iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Monografiya. – T., 2014.
3.	Jumayev T. Ekologiya iqtisodiyoti: darslik. – T., 2004.
	Tavsiya qilinadigan qo'shimcha adabiyotlar
1.	O'zbekiston Respublikasi "Yer kodeksi" to'g'risidagi qonun. – T.: "Adolat", 1998
2.	"2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish- ning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi".